అంగరక్ష

కోడి మేలుకుంది. కొక్కొరోకోం—అనంగనే, వాడ మేలుకుంది.

వాడకట్టు ఆనానికి పంటిబద్ధకం, కంటిబద్ధకం వదిలే వేళకు, గోపురంలో గూడు మేలుకుంది, గువ్వ మేలుకుంది.

ఆలయంలో అయ్య మేలుకొలుపులకుగాను, అర్చకుడు ఓ రూపాజీవ సరసను మేలుకున్నాడు. స్నానం అయిందనిపించుకున్నాడు. విసుగ్గా విభూతి, కొట్టొచ్చినట్టు కుంకుమా, పెట్టుకున్నాడు. ఇన్ని పూవులూ, అన్ని దళాలూ, పట్టుకున్నాడు. తలపట్లుగా, ఆలయంతలుపు నెట్టాడు. సిగపట్లుగా, చీకటింట శ్రీవారిని సమీపించాడు. మూతి ముడుచుకునే, జ్యోతి వెలిగించాడు. ఆపద తరుముకొచ్చినట్టు అర్చన అయిందనిపించాడు. పూలూ పత్రి, అలవాటుగా గురితప్పకుండా గిరవాటు వేశాడు. పంచపాత్ర తల బొప్పికట్టేట్టు ఉద్ధరిణె తాటించాడు. ఆ చేత్తోనే, ఆరతి రవాకు తిప్పాడు. మంత్రపుష్పం విసిరేయబోతూ, అకస్మాత్తుగా అవసర నైవేద్యం మాట జ్ఞాపకంవచ్చి— ఒక్క పటికబెల్లం గడ్డ తీసి, పళ్లెంలో, ఖంగున పడేసి, చేతికందిన నారికేళం పగలేసి, వెరసి అన్నింటిమీదుగా, చేయిచూపించి, మరో ఉద్ధరిణెడు ఉదకం అరివాణంలో రాల్చి, అంతసేపూ గొణుక్కుంటూన్న మంత్రం ఆపి సుతారంగా, మునివేళ్ళతో చెంపలు వేసుకుని, మొత్తానికి మొక్కు తీర్చుకొన్నట్లు పూజ ముగించి, నివేదన మూటకట్టుకుని, తిడుతూన్నంత దేదీప్యమానంగా, 'భక్తి తప్పినా ఫలం తప్పరాదు' అనే ముక్క, బండ యెత్తినంత బరువుగా నోటికొద్దీ ఊరిమీదికి గిరవాటు వేసి, 'అది, యెవడికి తగిలితే మనకేం' అన్నట్టు చేతులు దులిపేసుకున్నాడు.

నిన్నరాత్రి పక్కా ఝామున్నరపాటు పాటలూ పద్యాలతో, పరుండబెట్టి, శ్లోకాలూ స్తోత్రాలూ చదివి, పవ్వళింపు సేవచేసి, నామాల మాల ఏకరువు పెడుతూ, నానా విధ శక్త్యుపచార, భక్త్యుపచారములూ చేసి, కునికిపాట్లతో ఉయ్యాల ఊపి, ఎట్టకేలకు ఒంటరిగా వదిలిపెట్టిన ఉత్సవ విగ్రహాలు, వేసినపక్క చెదరకుండా, చేసిన అలంకారాలు చెదరకుండా, బుద్ధిమంతనపుపిల్లలకుమల్లె, పుస్తకాలల్లే ఎదురుబదురుగా, ఒంటిరెక్క మీద, అలా పరుండే ఉన్నారు.

వారి అతీ గతీ, మళ్ళీ అసుర సంధ్య వేళకుగాని, — పట్టించుకోవలసిన అగత్యంలేదు —

అదీ ఆనవాయత — ఉత్సవ విగ్రహాలకు మేలుకొలుపులు అంటూ లేవు; పవళింపు సేవకే, వారు బరిమీదికి వస్తారు. యీలోగా — వాటికి పులికాపు చేయడం, — అనగా, పాత్ర సామగ్రితోబాటు, తొలిచి, — తుడవడం, — ఏ కుర్రవాడో కానిచ్చి వేస్తాడు: అందుకు, అర్చకుడు స్వయంగా చేయి చేసుకోనక్కరలేదు: అదీ ఆచారం.

అక్షంతలు, – పిచ్చికలు ఏరుకు తినేస్తాయి: అదే వాటికి, ప్రసాదం, కువకువ మంటూ, కిచకిచమంటూ దేవర చిత్తానికి రా–వాటి సేవే సేవ!

అలాటి సేవలందుకుంటూ గుడిలో దేవర, తరతరాలుగా, చెక్కు చెదరకుండా, వెలసి, ఉండగా, ఊరికి ఉద్ధరింపుకాని కోవెలా, కోవిలకేసి చూడని కోటా, ఉన్నచోటనే ఉంటూాండగా –

కోటలో, తరతరాలుగా, – పరివారము బలసి కొలువగా, – తిని కూర్చునేవారి సేవ లందుకుంటూ – బ్రతుకంతా, – పవలంత తీరికగా, – ఏరేయి కారేయి, వేసివేయని వేడుకగా, – వేసటగా, – అదే, ఆ వినుకలే తమ ఏలుబడిలో ఉంటూాన్న ప్రజలకు మహా ప్రసాదంగా, – అలన చేయడం, తమ ఘనతకు తగనిదాయెనని, కేవలం ఒక్క పాలన మట్టుకే సేవకుల భుజ స్కంధాలచేత చేయిస్తూ, – తిట్లు వెదజల్లి దీవెనలు గొొంటూ, – పానుపు మీద పాదాలు స్వయం శక్తిని క్రిందనైనా మోపకుండా, – హయాములు వెలుగొందుతూాండగా, – నారూ నీరూ కోరని పంట, – అరక దున్నని సేద్యంగా, – మడక దున్నని వ్యవసాయంగా, – కీర్తి చంద్రికలు గాదెల కెత్తించిన వార్రై, – అన్నదాతా అని పిలిపించుకున్నవార్రై, – ఉండగా, – ఉండగా –

వీరి హయాములో, – అనగా, – నిన్న మొన్న ప్రాయానికి వచ్చిన బాబాజీ బుచ్చి తిమ్మ బహద్దరు వారైనటువంటి బుచ్చి నాయనగారి హయాములో, – అప్పటికి గడచిన అన్ని రోజులలోనూ, ఎన్నికైన, ఒకానొక, సమయాన, – అనగా, యీ చైత్ర శు॥ ౬, మంగళవారం, దుర్ముహూర్తం గుమ్మం వదలే, – ఉదయాన –

నగారా నౌబత్తులు, మ్రోగంగా మాంచి నిదురలో ఉన్న సువారం ధొరలు, కాచుకుని ఉన్న కడిగాపులవాండ్లు, 'దేవా, యిటు యిటు' అని, వారి చేయందుకుని చెవిదగ్గిరగా, మనవి చేయంగా, వారి మీసము వారు దువ్వుకున్న వార్రై, కనులు స్వయం కృషితో తెరచి, ఎదుట చూడక ఎటో చూస్తూ, ఎవడినీ కానట్టు, ఏ గోడమీద బల్లినో పలుకరించినట్టు, కొరమారిన గొొంతును, ఏ చేతులో సవరించినట్టు, అదోమాదిరి అలవాటైన ధ్వనులు శాయంగా, చిత్తము చిత్తమనేందుకే, తల్లి గర్భంలోంచి, చేతులు కట్టుకుని, 'తుమాల' నెత్తికి సుట్టుకుని పుట్టినవాళ్ళు, ఎవడికి వాడు, కోట ఏమూలో అంటుకున్న దన్నంత గొొంతుతో, నాయనా, నాయనా, అనుకుంటూ, ఒకడు నడుంపట్టి, మరిద్దరు లేవనెత్తి కూర్చుండబెట్టి, పిక్కలుపట్టి, పాదాలుచాచి, వెన్ను చాది, మక్కెలు గుద్ది, వారు ఆవలించంగా, చిటికెలు వేసి, 'ఏలిన వారు నిదుర లేచారు!' అని మనవి చెప్పకొొంగా, ఆ వాక్యానికి, నిత్యకృత్యపు బూతొకటి కలిపి, పూర్తిచేసి, వాళ్ళచేత చిత్తం–చిత్తం అనిపించుకొని, ఉత్తర క్షణంలో, పంచాంగ శ్రవణానికి బాసిపట్టు వేయించుకున్నవారు కాగా,–

కాలంనాడు, పాత హవేలీలో, విజయం చేస్తూన్న వారైన గిరిజాల ప్రభువులకు, ఏవేళకు ఆ వెన్నెల పడుతూ, వయసంతా, ఒక్క పొద్దులుండని కాలక్షేపం చేసి, అక్కడి నిధులూ నిక్షేపాలూ...చిత్తము వచ్చినవారిని గుత్తకొనడంలో, నోటిసాయం చేతిసాయంతో కొల్లపోగా, రక్తి రగిలి రగిలి, చిగురుకు, చెక్కుచెదిరీ చెదరక గోడలూ గొబ్బెలూ మట్టుకు మిగులంగా, ఆ తగులాటం తనకేల అని, వాటి పాపానికి వాటిని వదిలి, తన పుణ్యాన తాను పోతూ, ముక్తికి ఏనాటికీ లోటు లేనేలేదు

కనుక, లోకసాజంగా, ఒక్క కన్ను భుక్తిమీద ఉంచి, యిప్పటికీ, వెనుకటి మంచే అనిపించుకుంటూన్న మాణిక్యం,—

ఎన్నడో తానూ ఓ బాలాకుమారే గనుక, అప్పటి పాటగా, పైట సర్దుకుంటూ, కుచ్చెళ్ళు దిద్దుకుంటూ, ముచ్చటి చూపులు చూసుకుంటూ, పిలువనంపి నారన్నంత చనవుతో వచ్చి, పలుకరించి పరిహాసం పట్టేరన్నంత బింకంతో, అట్టే ఒక్క కులుకు కులికి, అలవోకగా బరాబరులు చేసినదై, ఎదుట వేదికమీదనున్న వారి వాలకం ఓరకంట కనిపెడుతూ ఉండగా, వారు సెలవిచ్చారు గదా!

"పానకమా! – పాయసమా!—"

అంతలో మాణిక్యం మనవులు సెలవారబోసిందిగదా!

"...పానకమంత పలచనకాదు, పాయసమంత చిక్కనకాదు – కొంచెం కుడీ ఎడం – పచ్చిమామకాదు – పండుమామిడి కాదు. యిప్పుడిప్పుడే దోరకు వస్తూంది. ఆరగారగా, అనుభవించేందుకు మమ్మేలినవారికి, ఏవేళనైనా, అదుపులేదు, అభ్యంతరం లేదు కాని, అద్దాన్నపు బ్రతుకులూ, అల్పబుద్ధులూనూ!"

అయ్యో పాపమని ఆదరించపోతే, అణాకాసు రూపాయ్ బిళ్ళల్లే మోగలే దేమందిట, వెనకటికో ఏబ్రాసి.

"చిత్తగించండి, బాబూ" ఎంత కాయకం వచ్చినా ఎద్దు – ఏడు మాడలు పలుకుతుందా?

"తుల మెత్తుకు – తులమెత్తూ బంగారం – మేలిమి కావాలట. దీని ముత్తవ ముల్లె, తమరి దగ్గిర దాచబెట్టినట్టు—

"ఊపిచూసినా—ఉహూఁ మొగ్గందే! చిన్న మెత్తు తగ్గదట! అశాపాతకం! తిరిపానికొచ్చామా, దేవురించొచ్చామా, ఒళ్ళిచ్చుకుంటున్నామ్—ఒక్క ధరైతే ఖరారందా మనుకున్నామ్. తూగ లేకపోతే ఒగ్గేసెయమను— అనేసిందయ్యా!

"ఏలినవారు—చల్లగా ఉండగా, మరో తలకు మాసిన లక్ష్మీపుత్రుడు, తగు దునమ్మా—అని, ముందుకు రాగలడా— బయానా యివ్వగలడా? ఒకవేళ, యిచ్చిపుచ్చుకోడాలంటూ వచ్చినాయే అనుకుందాం—యీ ధర్మప్రభువులకు కాకుండా కవ్వేసి అరాయించుకోగలడా?

"ఏడబుట్టి, ఏడ పెరిగినావే, దగీసీ, యీ అయ్య అనంగా, కోటిలో ఎన్నికైన మగరాయుడు కాడటే –

"కావాలెనని సుంత కనుసైగ చేసితే—
రావద్ద వొద్దికకు రంభ చెల్లెలైన
నీవుగామంటేను నిన్ను మించిన దొకతె—
ఈ సీమ దొరకదేమే ఏమేవ్"

మమ్మేలినవారి మీదనేకదా, వెనుకటికి అనాడు, సారంగపాణి అయ్యావారు పదం పట్టి పాడింది—, అలాటి పరువున్నవారి, పాదాల నీడ పడిఉండటం, కట్టినకోకకట్టక, పెట్టిన సొమ్ము పెట్టక, ఏడువారాల పున్నెమూ ఏకపానుపు చేసి, ఏలుకోమంటే, ఏలినవారు అలకిస్తే, అద్దదీ ఫలంపాటు కానీ, పరి గేరుకు తింటే అదో బతుకా! యింత మదుపు, యింత మక్కువ నీకు ఎక్కడ దొరికేనే?

సీమధొరసానులంతటివారు పనిగట్టుకు పడవెక్కి వచ్చి, బెదురూ బెరుకూ లేకుండా, చెట్టంత మొగుడు ఎదురుండగా, వీరిచేతికి చేయందించి, మీద చెయ్యేయించుకుని, వారి బాసలో వీరితోబాటు డాన్సులాడేవారే-చూసినవారు యిప్పటికీ చెప్పుకుంటారు. అది కలియుగవైకుంఠం లే! అలాటివారే, మా అయ్యవారు! ఛప్పన్న దేశాలవాళ్ళ సరసాలూ ఎక్కాలప్పగించి నట్టప్పగించేరే!

ఆసి నీ ఉబ్బు తబ్బిబ్బుకానూ

సొమ్ము శాశ్వతంకాదే అమ్మ-

మీయమ్మ మాటవినకే-

అలాటి ప్రాపకం-మళ్ళీ రమ్మంటే రాదే! అని, ఆ పింజెకానాను నయానా భయానా గట్టిగా కదలేశాను! కాని, బాబూ, దాని తల్లి గోరుముద్దలోనే ఏదో మంత్రం మదుపూ బెట్టినట్టుంది. అదీ, మెట్టు దిగలా! పైగా, అంటుందికదా, నాకో పదొచ్చెనో, నీకో పరకిచ్చేను!

పలుకుంటే పరగడు పేలనే వదినా -

వట్టి చేతులూపుకుంటూ వచ్చి, వారికి అప్పనంగా వరగబెడితే, నాకేం ముట్టాను!...నీకేం గిట్టాను? యిలా గిల్లికజ్జాకువచ్చింది బాబూ, మళ్ళీ జన్మకది మాయదారి ఒంటరి మగనాలు కానూ!

మీ గులాపుదానికి అంత అక్కరే వచ్చి, అంత అవసరమే వచ్చినా, దాని పక్కనలుగుడు సొత్తుకు చేజాస్తానా? యిచ్చేప్రభువులున్నారు - రాజాంగంగా పుచ్చుకుంటూను-పుచ్చుకుంటూనే ఉన్నాను!

అంతేకదా మన రివాజు.

యిచ్చే యీడున యిచ్చుకోవాలి పుచ్చుకునే తీరున పుచ్చుకోవాలి.

నిన్నగాక మొన్న కళ్ళుతెరచిన యీ బొడిపెలకు - ఆ మచ్చికలూ తెలియవ్, ఆ మర్మాలు తెలియవ్ - పోనీండి బాబూ. అది కాకపోతేమానె, దాని అక్కకూతురు మరొక్కతె అనువుకొచ్చేను. రేపో మాపో, మంచి పొద్దువేళకు, నేనే వెంటబెట్టుకొచ్చేను.

మాంచి వద్దికా వనరూ ఉన్నదాన్ని, దిద్ది తీసుకొస్తాను.

హస్తార్పితం చేస్తాను. ఆపైన అంటారా -

అడిగించుకునే అలవాటుందా, యీ అందాల బాబుకు? "అద్దిరా సుద్దీ!" అని అద్దాల మేడకు వచ్చినదాన్ని వట్టి చేతుల్తో పంపివేస్తారా, యీ వైభోగ వసంతరాయలు! నిద్దురలోనైనా, నిలువునీటు మానవి, యీ మానినీ మన్మధులు మాచేత పేద అరుపు లరిపిస్తారా?-కలలో మాట!

ఎదటఉన్నవారు, ఎప్పటికప్పుడు పెళ్ళికొడుకులే!

మమ్మేలేవారు, ఊరుకూ వాడకూ బాలాకుమారులే!

- మీ సిరిగల పాదాలకు మ్రొక్కి, మరులిచ్చే చూపులకు సొక్కి, మాకందని ఆ చెక్కిలి ఓరకంట నొక్కి మీ దివ్యరూపమే మనసులో కౌగిటబట్టి-

ఏ విరిబోణికైన వెన్నుడవై,

ఏ మోహినికైన ఈశ్వరుడవై,

ఈవీ తీవీ వెదజల్లుకుంటూ,

వెన్నెలంత వేడుకతో, విలసిల్లాలని విన్నవించుకుంటున్నదాననై, సెలవు పుచ్చుకుంటున్నాను బాబూ...మరి, నాకు సెలవిప్పించండి బాబూ.

– వేగిరం సెలవిప్పిస్తే వెంటనే తిరిగి వచ్చి, మరో ముచ్చట సానుకూలం జేస్తాను బాబూ–తమరి చేతిమీదుగా సెలవు పుచ్చుకుని కదిలిపోతాను బాబూ!"

ధొరవారు పలుకలేదు. చేతులు కట్టుకున్నవానివంకకు జూసి, తల ఎగరవేసినారు. వాడు, పిడికిలి డమరుకమల్లె ఆడించగా, మాణిక్యము, ధొరవారి సన్నిధినుంచి కదలంగా, –

యిక పండితగోష్టి ప్రారంభమైంది–

– పంజరంలో పెరుగుతూన్న చిలుకను, ధొరవారి సన్నిధిలో, అల్లంత దూరంలో ఉంచగా, వారు చేత ఫలమందుకుని, దాని కందకుండా కవ్వించంగా, ఆ పులుగు స్వస్తి వాచకముగా, సంబోధన ప్రథమలతో, ప్రభువుల గుణగణాలు ఒక్క సహస్రముపైగా, సంతచెప్పి వింత వింత తద్ధితలు పన్ని, ులుగలుక్సమాసములు అల్లి, దండాన్వయముతో చెండాడి, ధొరవారి తల్లి తోబుట్టువుల వీరవిహారములు ఒక్కొక్కరుక్కుగా, ఘన జటక్రమాలు గుప్పించి శాంతిపన్నము ముమ్మారు రెట్టించి, ధొరవారి మునివ్రేలు, ఒడిసి పట్టి ఆకలి నొక్కు నొక్కంగా, వారు తమ పాండిత్యము దానిమీద కురిపించంగా, చిలుకతోబాటు సేవకులూ ఱెక్కలు ఎగురవేస్తూ సంబరాలు పోగా–

ఆ తరుణాన, బాబాజీ బుచ్చితిమ్మ బహదర్‌వారు వ్రరఫ్ బుచ్చినాయన, ముందు వర్తమాన మంపకుండా, దయచేసిన వారు కాగా –

ధొరవారు దిగ్గున లేవబోయి, తాములేచి నిలుచున్నంత గౌరవాలు సేయంగా, సేయకపోగా, వారిని వారించినవారై, ఏమని సెలవిచ్చినారంటేను–

"తమరు, యిలా నిత్యానందులుగా ఉండటం–తమ సన్నిధిలో, యీ వినోదాలు సాగడం–తమతోబాటు సేవకులూ సంతోషాన ఉండటం–"

"మన పుణ్యం" – "మనం దేవాంశ సంభూతులంకదా నాయనా!–"

"చిత్తం!, తల్లులు కన్నారు–దాదులు పెంచారు. దేవతలం కనుక మనిషి బుద్ధులు మనకు నేర్పలేదు! మనుష్యులను చేయలేదు!–మనం సంభూతులమా–బూతులమా–సెలవీయండి! – మనం ఏనాడూ, అమ్మను అమ్మా అని పిలువలేదు: అమ్మచేతి గోరుముద్దలు తినలేదు – వారి చంకనెక్కలేదు. అందుకనే మనకింత కసి – పక్షిచేత పలుగుచేత వారిని తిట్టించి – మనం పరమానందపడతాం–చిత్తగించారూ!

ఈ ఉదయాన్నుంచీ–దేవతల రోజులుపోయినాయి, మనుష్యుల రోజులు వచ్చినాయ్ యిది – మనుష్యులూ, మానుషాలూ ఉండే కోట–దేవతలకు చోటులేదు: తమకు దేవిడీమన్నా–సువారం తవ్వించేస్తున్నాం. కోట పడగొట్టించేస్తున్నామ్. ఈ ఆట–కట్టు! నేను మనుష్యుల్లో మనిషినౌతాను. తమరు దేవతలు కనుక ఏ దేవాలయానికో దయచేయవచ్చు–" అనంగా,

"మా – నాయనకు ఎవరిమీదనో కోపం వచ్చినట్లుంది."

"నామీద నాకే–అది .మీ మీదకొచ్చేనేమో – చెట్టుకు కట్టిస్తానో, చెంపపెట్టు పెట్టిస్తానో – కట్టుబట్టలతో గుమ్మం అవతలకు నెట్టిస్తానో–చెప్పలేం! చేతికందినమట్టుకు స్వీకరించి, విజయంచేయండి!" నాయన, అక్కడ నిలువలేదు.

ధొరవారికి – మరి కాలు నిలువలేదు. సరివారితో మంతనాలు చేశారు. ఏలినవారిమాట సాగరా దనుకున్నారు.

దిక్పాలకులందరూ స్వర్గం విడిచిపోతే – దేవతల గతేంగాను ప్రభువులూ! అని పరివారం మొరబెట్టుకోగా–మంచిది–మే మెక్కడకు పోయేమురా – ఏలినవారికి ఏదో పీడకలొచ్చింది. బుద్ధి ఒక్కక్షణకాలం చలించింది. అంతే, కాని, యీా వెర్రి ఎంతసేపులే – అని ఓదార్చినారు.

ఆ వెర్రి అట్టె నిలిచిపోయె–పోయి పోయి వేయి విధాలాయె.

ఇక మనం కలుగజేసుకోవలె ననుకున్నారు. సగౌరవంగా – కట్టివేయించి – గుట్టు చప్పుడుకాకుండా గట్టిచికిత్స చేయించవలె ననుకున్నారు. కాని–ఏలినవారు–ఏరీ–

మండలాధీశ్వరుల దగ్గిరికిపోయి వ్రాలారు. ఆ కరగ్రాహులు వీరి కరస్పర్శచేసి – కూర్చుండవేసి – వివరాలు విని, విని – అర్థంకానితనంలో – ఆ మాటల్లో ఉద్రేకం – ఆ మనిషిలో ఉద్వేగం – వైభవంగాకాక వంటిగా రావడం – "మేము" అన్న పలుకే లేకపోవడం – గమనించినవారై "జమీందారుగారూ! మీ పెద్దలు బాహుబలంతో రాజ్యాలు సంపాదించినవారు. క్రింది తరాలవారు ప్రతాపంతో రాజ్యాలు చేసినవారు. పరగణాలో ప్రజలకు దేవతలు మీరు. మామూలు మనుష్యులు కారు. ఎందుకో బెదిరినట్లున్నారు. భయంలేదు. మీకు సీమ ప్రభుత్వపు రక్షణ సర్వదా ఉండనే ఉన్నది. పోయి రాజ్యం చేసుకోండి–" అన్నాడు. మీరు మహారాజులు! మీకేమండీ! అని మరీ మరీ అన్నాడు. నాయనకు, నిజానికి మతిపోయింది. "నన్ను మీరన్నా ఓ మనిషిని చేయండి" అని వాపోయినాడు. చేయించినారు – చికిత్స –

పదికాలాలు గడిచినాయ్ – బావుటాలు మారినాయ్ – దేశం–అశోక చక్రవిహితమై–ధర్మం–పాణిపాద రహితమై– గగనయానము కాగా–

అనాటి రాజసాలు వడుకు నూలు తెలిఉడుపులు కట్టగా–అనాటి విలాస విహారాలు–గీతా పారాయణ చేయగా–అనాటి నిద్రలేనిముద్రాధికారం కుటీర పరిశ్రమ కాగా–

సాలెరాట్నం – సరకారు యిలాకా భవనాలకు ముఖ్యాలంకారం కాగా – ప్రజలమీదికి ప్రణాళికలు రాగా – పరగణాలు చీలికలు కాగా–యిదే స్వాతంత్ర్యంకాగా–నాయనకు విమోచన కలిగింది: విడుదల చేయించింది–ప్రభుత్వం.

కోటలేదు. కోటతాలూకు ఒక్క పిట్టలేదు. ప్రభువు వారి పెద్దలు చేసిన రాజ్యం–ప్రజలకు శ్రమదానమైంది.

మందిలో పడ్డారు నాయన–అది మాబాగే కాకపోయె.

వెనుకటి జమీందారనేరు కొందరు – పాపం–వెర్రివాడనేరు కొందరు.

వీడూ మనతోబాటు మనిషే అనడు – అనలేదు ఒక్కడూ –

నేనూ–మనిషినే నర్రా!–అని మరో వెర్రినాయనకు–దానికి–చికిత్స?–ఉహూం – మనిషిని మనిషిని చేయడం – భగవంతుడికే చేతకాదు. ప్రభుత్వమేం చేయగలదు–పాపం! సువారం ధొరవారున్నారే – వారు ఎలా కాలం గడుపుతున్నారంటావా – ఆ మాణిక్యం ఉందే–తిన్న విశ్వాసాన–తన పంచనుండనిచ్చి యింత కాచి పోస్తూన్నది. వారు అదే – ఠీవితో – అలనాటిరాజసంతో – నీమాజామాతో – ఓ కుక్కిమంచంమీద

కూర్చున్నవారై - మతిలేదు కనుక మహారాజులల్లే - బ్రతుకుతున్నారు.

అబ్బాయ్ బాబాజీ బుచ్చితిమ్మ బహద్దురున్నాడే - వారు...ఉహూఁ-వాడు...వీడే-అ బుచ్చయ్య!-

ఒహారి నమ్మకా నమ్మకాలతో నాకు నిమిత్తం లేదు. యింతకాలానికి-నేనూ ఓ మనిషినే అని, - నామీద నాకు గట్టి నమ్మకం కలిగింది. వెర్రికి వేయి విధాలు. అందులో యిదొహటి అంటావా - అయితేమానెలే యీ తరహా నాకు ఆనందంగా ఉంది!

ఆఁ...ఒక్క విషయం...ముఖ్యవిషయం నే చెప్పలేదు...నీవు అడగాలేదు. అదేమి టంటే...

ఒక్క ప్రశ్న - నేనే వేస్తాను-విప్పుతాను! మా పుటకేమిటి?-మా పెంపకమేమిటి?-

మా నాయనగారు. వారి పెద్దల లాగానే - అన్ని అచ్చటలూ ముచ్చటలూ తీర్చుకుంటూ - ఓ కన్ను కోళ్ళమీద, ఓ కన్ను జవరాళ్ళమీదా, ఉంచి, ఎన్నడన్నా-తీవిగాను, వినుగో, గుర్రమో ఎక్కుతూ, తతిమ్మా వేళల్లో, బ్రతుకే పడకటిల్లుగా, జుట్టూ-కట్టూ, యధాలాభంగా, చెరిగేందుకు యియ్యకొనే, యిందు వదనలు పందిరిమంచంగా, తోయజముఖుల తొలి ప్రాయమే హంసతూలికా తల్పముగా, ఉవిదల ఉప్పొంగే ఉపబర్హణంగా, అలా అలా, వేదోక్తమైన పరిపూర్ణ ఆయుర్దాయము అనుభవించిన వారైనారనేది, జగద్వితమే.

నేనూ, అలాగే మెలగవలసిందేకదా?-

అబ్బాయ్, మా దాదులు, మాకు చిన్నతనంలోనే చిలిపితనం అలవాటు చేస్తారు. నూగుమీసాల వేళకు నూత్నమర్యాదలు అన్నీ సదరు సాముగరడీల క్రమాన తరఫీదు చేస్తారు. చవకబారు శృంగారం మాకు దూమెరుగు పెడతారు. సంసారి అయినవాడు కలలో అయినా తలవంచవలసిన అవక తవకలు - మాకు మర్దన చేస్తారు. ఆ మత్తా!...మా సత్తా! ఆ గతుకు మా బ్రతుకు! అదే మా వరస! అలా క్రిందా మీదా పడుతూ, అదే స్వర్గమని భ్రమపడుతూ...నిత్య కృత్యాల్లో, ఏదో నిదురమత్తులో, ఆ పూటకు యింట విస్తరి వేస్తాం. ఒక్కొక్కప్పుడు, వంశోద్ధారకుడు ఉద్భవిస్తాడు. అదీ, రాజసాని కనంగరక్ష!

నేనూ ఆ తరహాను పుట్టినవాణ్ణే, అలా పెరిగిన వాణ్ణే కాని, అనుక్షణం నన్ను వెంటాడి, నన్నాడించవలసిన ముసలినౌఖరుకు, మా గ్రహపాటున ముది ముప్పున, బుద్ధిమారింది. నాకు మంచి కథలు చెప్పాడు. మంచితనం నేర్పాడు-మంచివాణ్ణి చేశాడు. మంచివాడనగా మామూలు మనిషని మా పరిభాష! అదీ గుడ్డిలో మెల్ల! లోతప్పులు తెలియక, మా పరివారం - నన్ను పానెక్కించాలని తంటాలు పడ్డది. యిక్కడ కోటలో చిన్నధొరవారు ఎదుగుతున్నారనగా, అక్కరకోసం-అక్కడక్కడ-కొన్ని పూలమొక్క లెదుగుతుంటాయి. వీళ్లే, నిగా ఉంచి పెంచుతారు. అది అంతవరకూ చెల్లుతూ వచ్చింది.

కాలం ఖర్మం కలిసిరాగా, ఓనాడు, నన్ను-అల్లందుకు పెళ్ళికొడుకును చేశారు. తగుబాటి మప్పారు. ఓ కుర్రదానిచేత-గులాబీలు నా కిప్పించారు. అలదాన్ని నా పాదసన్నిధిని కూచుండవేశారు. మీద, పూవులు ద్రిమ్మరించారు.

"గొజ్జంగిలా కొమరారి, మల్లెలా మరులుపోయి, జాజిలా సరసాలిచ్చి, సంపంగిలా చెలువాల పరవశించి-పూజలే పురుషుడుగా, నోములే పూవుల మాలగా-యీ చిన్నది చేసుకున్న పుణ్యము పరిమళించాలి-"

అని-ఆచేత ఆచేత దీవించినవార్రై, నవ్వేనవ్వుకో వరహో-కులికే కులుకుకు ఓ మొహరీ-చొప్పున వేనికవి విలుచుకునేందుకు తగినంత డబ్బు తలగడక్రింద ఉంచి - కొంగున కట్టేందుకు-జోడు రవ్వలిచ్చి-పైపైవాళ్లు వైదొలగంగా--ఒంటిపాటు చూసి-అయ్యది-ఓ కులుకు కులికి-నామీద మునివ్రేళ్ళ పన్నీరు చిలకంగా-దాని చెంప ఎగిరింది.

సంబాళించుకుని-మంచి గంధం అందుకుంది. మీది మీదికి వచ్చింది. పళ్ళు రాలినంత పనైంది. మన దిదోతరహో సరసమనుకున్నంత వయారం పోయి-ఎడమచేయి-మెడమీదికి పోనిచ్చి-గడ్డం పట్టుకుని ముద్దులు కుడవబోయి, ఎగిరి అవతలపడ్డది. ఆ పూటకు ఆ శృంగారం చెల్లు.

మరునాడూ-అదేతంతు-మరో శాల్తీ మార్చి-సాగించారు. పట్టుకు హూనం హూనం చేశాను. మళ్లీ-ఎవళ్ళూ మనజోలికి రాలేదు అర్జునుడి శాపం మనకు తగిలిందనుకున్నారు. అంతతో-ఆ రగడ తప్పింది.

పరగణాలో అంటే, మనం కాపురంచేస్తున్న ఊరిలో ప్రజలు ఎలా బ్రతుకుతున్నారా అని ఓ రాత్రి ఒక్కణ్ణే, తిరగబోయినాను! కోవిలకు పోయినాను. అక్కడో ధూపం లేదు-దీపం లేదు. కళలేదు, కాంతిలేదు. చీకట్లో ఎవడో పడుకుని బీడీకాలుస్తున్నాడు. పరదేశినని నన్నూ బబ్బోనిచ్చాడు. వాడివల్ల కొంతవైనం తెలిసింది. అర్చకుడున్నాడే - వాడు హుటాహుటి సానికొంపనించివచ్చి-స్వామివారి మీద యిన్ని నీళ్లు జల్లుతాడంట! చిన్న జమీందారుగారికి-యుక్తవయసు వచ్చింది గనుక-వారిని పానుపెక్కించేందుకు ప్రజలదగ్గిర-డబ్బు దండుకున్నారట. చెప్పి చెప్పి, యీ రాచరికాలు తుడిచిపెట్టుకుపోతేకాని-దేశం బాగుపడదు! అనేశాడు. పారజూడగా, నాకూ అలాగే అనిపించింది. మేం ప్రభుత్వం చేసేది ప్రజలఘోషకా, వాళ్ళ సొమ్ము మా భోగాలకా అనిపించింది!

మనుష్యులమీద పశువులు ప్రభుత్వం చేయడమా అనిపించింది. మొత్తం ఛీ అనిపించింది. కలగచేసుకున్నాను. మల్లాగుల్లాలు పడ్డాను. మనిషినైనాను. ప్రజలకు మా బాధ తప్పింది. ఔనా!

మీరు పెట్టిన బాధలో బాధలా హింసబెట్టేందుకు, నూతన విధానాన పథకాలూ ప్రణాళికలూ వచ్చిపడటం లేదా అంటావా-

అది - పరమాణువు పరిష్కరించాల్సిన సమస్య. నేను, యిన్నాళ్ళకు ఓ మనిషిని. అదే నా కంగరక్ష!

★ ★ ★